

FUNKCIE ZODPOVEDNOSTI ZA ŠKODU¹

MGR. LENKA DUFALOVÁ

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBCHODNÉHO, FINANČNÉHO A HOSPODÁRSKEHO PRÁVA

Abstrakt

Autorka sa v článku venuje problematike funkcií zodpovednosti za škodu v civilnom práve. V slovenskom právnom poriadku plní zodpovednosť za škodu jednak všeobecné funkcie – tak ako aj iné právne inštitúty –, ako aj funkcie osobité, a to preventívnu, reparačnú a satisfakčnú funkciu. Na rozdiel od štátov radejších do anglo-amerického právneho systému u nás zodpovednosť za škodu neplní represívnu funkciu. Časť článku sa preto zaoberá aj podstatou represívnej náhrady škody tak, ako je vnímaná v anglickom práve. Keďže problematika funkcií zodpovednosti za škodu nie je v slovenskej literatúre podrobne rozpracovaná, ambíciou príspevku je poskytnúť čitateľovi viac informácií o danej otázke.

DUFALOVÁ, Lenka. Funkcie zodpovednosti za škodu. In: *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 2, 2010, č. 4, s. 94-106.

Úvod

Právny inštitút zodpovednosti za škodu nie je inštitútom novým, typickým len pre novoveké právne úpravy. Už v rímskom práve, ktoré je dodnes východiskom mnohých moderných právnych systémov, bolo jedným zo základných právnych zásad pravidlo, ktoré vyslovil významný rímsky právnik Ulpianus Domitius v Digestách: „Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.“² (Pravidlá práva sú tieto: čestne žiť, iných nepoškodiť, každému dať, čo mu patrí.)

Problematika zodpovednosti za škodu je v súčasnosti témou veľmi aktuálnou, a to nielen kvôli práve prebehajúcej rekodifikácii súkromného práva, ktorá sa dotkne aj záväzkov, ale aj kvôli odborným diskusiám dlhodobo prebiehajúcim na európskej úrovni, či už na pôde inštitúcií Európskej únie, alebo na akademickej pôde týkajúcich sa zjednotenia súkromného práva na európskej úrovni. Ďalším dôvodom, prečo venovať pozornosť práve inštitútu právnej zodpovednosti, je skutočnosť, že je jedným zo základných inštitucionál-

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0540-07.

² Ulpianus, (D. 1, 1, 10, 1)

nych pilierov súkromného práva, je nástrojom, prostredníctvom ktorého sa uskutočňuje regulácia súkromnoprávných vzťahov.³

V súčasnosti, ako uvádza Hurdík, štúdie venujúce sa zodpovednosti za škodu však „začínajú svoje úvahy pojatím civilnej zodpovednosti ako záväzku k náhrade škody, pričom teória civilnej zodpovednosti za škodu sa obmedzuje na stanovenie podmienok, ktorých a miery, do ktorej je určitá osoba v právnom zmysle povinná túto škodu nahradiť.“⁴ Autori, ktorí sa téme náhrady škody v súkromnom práve odborne venujú, spravidla len konštatujú, aký druh škody, akým spôsobom a v akom rozsahu sa nahrádza, čo, domnievam sa, môže byť do určitej miery spôsobené ustálenosťou právnej úpravy.⁵ Otázka, aké funkcie má dnes plniť tento inštitút, sa dostala na okraj záujmu právnej teórie. Táto otázka by však nemala zostať nepovšimnutá, a to s ohľadom na nové trendy vývoja aj v oblasti zodpovednosti za škodu, najmä však v otázkach náhrady nemateriálnej ujmy či prípadného zavedenia represívnej náhrady škody do kontinentálneho právneho systému.

1. Všeobecne o funkciách zodpovednosti za škodu

Každý právny inštitút zohráva v systéme práva určitú úlohu, ktorá je determinujúcim prvkom nielen jeho využitia, ale aj jeho obsahu. Nemožno totiž do právneho poriadku priniesť efektívne pôsobiacu právnu normu bez toho, aby sme najprv nevymedzili, čo chceme touto konkrétnou právnou úpravou dosiahnuť. Zákonodarca musí prijať také právne normy, ktoré budú účinne naplňovať vytýčené ciele. V prvom rade je teda potrebné vymedziť účel, cieľ, funkciu právneho inštitútu. Aj pri skúmaní náhrady škody je nutné vychádzať z toho, čo je primárnym účelom právnej zodpovednosti a z nej vyplývajúcej povinnosti nahradiť škodu. Obsah právnych noriem určujúcich spôsob a rozsah náhrady škody sa bude líšiť v závislosti od toho, či náhrada škody bude mať za úlohu vrátiť poškodeného do stavu pred spôsobením škody, len zmierniť jeho stratu, alebo škodcu aj potrestať.

Funkcia právnej zodpovednosti predstavuje vlastný zmysel a cieľ pôsobenia tohto inštitútu v systéme právnej regulácie spoločenských vzťahov.⁶ Primárnou funkciou zodpovednosti za škodu, rovnako ako funkciou akého-

³ HURDÍK, Jan. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha : C.H. Beck, 2007, s. 30.

⁴ Tamtiež, s. 78.

⁵ Ak porovnáme súčasne znenie právnych noriem upravujúcich inštitút zodpovednosti za škodu v Občianskom zákonníku s pôvodne prijatými právnymi normami, zmeny sú len minimálne. V Obchodnom zákonníku je pôvodné a súčasné znenie rovnaké.

⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*, 1. zväzok. Praha : Linde, 2008, s. 770.

koľvek právneho inštitútu, je regulovať spoločenské vzťahy tak, aby sa ich subjekty správali žiaducim spôsobom. Rovnako dôležitou funkciou je poskytovanie účinnej právnej ochrany právam a právom chráneným záujmom⁷ patriacich jednotlivým subjektom vstupujúcim do právnych vzťahov. Základným problémom, ktorý musí právna úprava vyriešiť, je stanovenie správnej rovnováhy medzi slobodou, právom subjektu konať to, čo nie je zakázané, a rozsahom práva na ochranu práv poškodeného.⁸

V náuke o civilnej zodpovednosti všeobecne platí, že právna úprava zodpovednosti poskytuje podnety na dobré správanie⁹ a má odradiť od správania, ktoré je považované za nežiaduce. Princípy a pravidlá právnej zodpovednosti by mali poskytovať akýsi návod na správanie jednotlivcov v interakcii s inými jednotlivcami. Cieľom je povzbudiť subjekty k zachovávaniu určitej dávky opatrnosti v konaní, rovnako ako aj naučiť ich prevziať zodpovednosť za svoje konanie. Inštitút zodpovednosti za škodu je tvorený takými pravidlami, ktorých účelom je zabrániť porušeniu práv jednotlivca. Ak sú jeho práva napriek tomu porušené, účelom je eliminovať negatívne dôsledky a pokúsiť sa navrátiť poškodeného do stavu, v akom by sa nachádzal, ak by nedošlo k neoprávnenému zásahu do jeho práv.¹⁰ Ďalšou z funkcií právnej zodpovednosti je tak zjednanie nápravy a odstránenie následkov, ktoré vznikli spravidla protiprávnym konaním, a nastolenie stavu v súlade s právom.¹¹ Okrem týchto primárnych funkcií sa v domácej odbornej literatúre už klasicky stretávame s vymedzením troch funkcií zodpovednosti za škodu, ktorými sú prevencia, reparácia a satisfakcia.

2. Preventívna funkcia zodpovednosti za škodu

Podstatou **preventívnej, resp. preventívno-výchovnej funkcie** (v anglickom práve sa používa pojem *deterrence* – odstrašenie) je pôsobiť na správanie subjektov tak, aby nedochádzalo k škodám na zdraví, majetku, prírode a životnom prostredí.¹² Táto funkcia by mala nútiť subjekty právnych vzťahov k obozretnosti vo svojom konaní a tiež k tomu, aby aktivity, ktoré sú ne-

⁷ Ako uvádza Knappová, úprava zodpovednosti za škodu poskytuje právnu ochranu tak majetkovým, ako aj osobným vzťahom. KNAPPOVÁ, Marta – ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné*. II. zväzok. Praha : Codex, 1995, s. 315.

⁸ WEINRIB, Ernest. *Tort Law: Cases and Materials*, 2nd edition. Toronto : Emond Montgomery Publications Limited, 2003, p. 47.

⁹ FEINMAN, Jay M. *Law 101*. Oxford : Oxford University Press, Inc., 2000, p.136.

¹⁰ LUNNEY, Mark – OLIPHAN, Ken. *Tort Law: Text and Materials*. 3rd ed. New York : Oxford University Press, 2008, p. 22.

¹¹ BREJCHA, Aleš. *Odpovědnost v soukromém a veřejném právu*. Praha : Codex Bohemia, 2000, s. 25.

¹² § 415 Občianskeho zákonníka.

jakým spôsobom nebezpečné pre spoločnosť, buď vykonávali bezpečnejším spôsobom, alebo ich prestali vykonávať a nahradili ich aktivitami, ktorými sa dá dosiahnuť rovnaký cieľ, ale menej nebezpečným spôsobom.¹³ Rovnako dôležitou funkciou je odradiť ďalšie subjekty od konania, ktorými je spôsobená škoda. Ako uvádza Ovečková¹⁴, možno povedať, že zodpovednosť pôsobí výchovne na všetkých účastníkov právnych vzťahov, čím ich vedie k zachovávaniu zákonnosti, zmluvnej disciplíny a rešpektovaniu celospoločenských záujmov. Ak má však prevencia pôsobiť dostatočne efektívne, musí byť dobre nastavený systém sankcií a musí sa aj dôsledne uplatňovať. Ľudské správanie je totiž vo veľkej miere ovplyvnené informáciou o tom, „či a v akej miere sa právom predvídané sankcie skutočne uplatňujú“.¹⁵ Rovnako dôležité je zodpovedať otázku, či uložená sankcia skutočne postihne osobu, ktorá škodu spôsobila, alebo ju bude znášať niekto iný. Tou inou osobou je napríklad poisťovňa, samozrejme, za predpokladu, ak má osoba uzatvorené poisťenie zodpovednosti za škodu. Pri vymedzovaní preventívnej funkcie sa často zdôrazňuje ekonomické hľadisko, keďže predchádzanie škodám sa považuje za efektívnejšie riešenie ako následná kompenzácia.¹⁶

3. Reparačná funkcia zodpovednosti za škodu

V súčasnosti sa ako primárny účel právneho inštitútu zodpovednosti za škodu uvádza nahradenie majetkovej či nemajetkovej ujmy, ktorá vznikla poškodenému v dôsledku konania, ktorého následkom vzniká škoda, a to takým spôsobom, aby sa poškodený neobohatil. Náhrada škody má tzv. **reparačnú, resp. reštitučnú funkciu**¹⁷ a jej úlohou je odstránenie škodlivých následkov a navrátenie poškodeného do stavu pred tým, ako mu bola spôsobená škoda. Vychádzajúc z tejto funkcie inštitútu zodpovednosti za škodu, to, ako je upravená náhrada škody, je hľadám najdôležitejšou súčasťou zodpovednostných vzťahov, pretože právna úprava obsahu a rozsahu náhrady škody a jej následná aplikácia určujú, do akej miery je táto reparačná funkcia naplnená.

¹³ CANE, Peter. *The Anatomy of Tort Law*. Oxford : Hart Publishing, 1997, p. 210.

¹⁴ OVEČKOVÁ, Oľga. *Zodpovednosť v hospodárskom práve*. Bratislava : Veda, 1983, s. 78.

¹⁵ HAJN, Petr. *Institut právní odpovědnosti a efektivnosti práva*. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 1986, č. 3-4, s. 294.

¹⁶ DULAK, Anton. Náhrada škody v novom Občianskom zákonníku (vybrané problémy). In: *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava : Ministerstvo spravodlivosti, 2008, s. 251.

¹⁷ V zahraničnej literatúre sa možno častejšie stretnúť aj s pojmom kompenzačná funkcia, čo býva niekedy kritizované a odôvodnením, že následkom takéhoto prístupu je potláčaný význam *restitutio in integrum*. Bližšie pozri: MARKESINIS, B. S. – DEAKIN, S. F. *Tort Law*. Oxford : Clarendon Press, 1999, p. 38 a nasl.

Reparačná funkcia je posilnená zásadou úplnej náhrady škody a nie je závislá od formy či stupňa zavinenia škodcu.¹⁸ V zahraničnej literatúre sa často stretávame s názorom, že podstatou tejto funkcie je presun bremena znášať škodu z osoby, ktorá ju utrpela, na inú osobu. Potom je úlohou práva určiť spravodlivé pravidlá, za akých je takýto presun prípustný – či len v prípade, ak osobe, ktorá škodu spôsobila, možno pričítať zavinenie, alebo aj vtedy, keď konanie škodcu bez jeho zavinenia spôsobilo škodu. V podstate ide o vyjadrenie, do akej miery sa v rámci náhrady škody uplatní zásada *casum sentit dominus*. Takéto vymedzenie funkcie zodpovednosti za škodu je prirovnávané ku koncepcii Aristotelovej vyrovnávajúcej spravodlivosti¹⁹, ktorá na rozdiel od spravodlivosti rozdeľovacej neupravuje vzťahy medzi jednotlivcom a štátom, ale vzťahy medzi jednotlivcami navzájom. Podstata vyrovnávajúcej spravodlivosti spočíva v tom, že v „konkrétnych právnych vzťahoch určuje obsah a spôsob, na základe ktorého sa subjekty právnych vzťahov vyrovnávajú za dobro (zlo) poskytnuté (spôsobené) v týchto právnych vzťahoch“.²⁰

4. Satisfakčná funkcia zodpovednosti za škodu

Podľa súčasnej slovenskej právnej úpravy sa nahrádza materiálna škoda, ako aj ujma v nemajetkovej, osobnostnej sfére poškodeného. Problematickou sa javí náhrada škody v nemajetkovej sfére poškodeného. V nemajetkovej sfére poškodeného Občiansky zákonník v § 444 osobitne upravuje len náhradu škody na zdraví, ktorá zahŕňa odškodnenie za bolesti a sťaženie spoločenského uplatnenia a v § 442a náhradu nemajetkovej ujmy pri porušení alebo ohrození práva duševného vlastníctva. V prípade vzniku imateriálnej ujmy plní náhrada škody **satisfakčnú funkciu**, keď sa ujma nedá vyčíslit', a preto nemožno hovoriť o odškodnení. Právna úprava náhrady nemajetkovej škody obsiahnutá v OZ sa subsidiárne použije aj na obchodnoprávne vzťahy. Iné nemajetkové ujmy podľa právnej úpravy hradené nie sú a ich odčinenie sa podrobuje osobitnému právnemu režimu,²¹ poprípade ich možno odčiniť, ak tak stanoví osobitný zákon.²² Prípadom aplikácie iného právneho režimu sú

¹⁸ KNAPPOVÁ, Marta. – ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné*. II. zväzok. Praha : Codex, 1995, s. 315.

¹⁹ Bližšie pozri: ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*, 5. kniha. Praha, 1996.

²⁰ PRUSÁK, Jozef. *Teória práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 2001, s. 27.

²¹ ELIÁŠ, Karel. Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu I. *Právní rádce* 12/2007, s. 3.

²² Napríklad podľa ustanovenia § 17 zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov sa v prípade, ak iba samotné konštatovanie porušenia práva nie je dostatočným zadostučí-

osobitné ustanovenia Občianskeho zákonníka upravujúce ochranu osobnosti u fyzickej osoby, kde OZ v § 13 ods. 2 spomína osobitný nárok na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, či pri ochrane názvu a dobrej povesti právnickej osoby v § 19b, podľa ktorého možno priznať primerané zadostučinenie aj v peniazoch. Pre oba prípady však platí odlišný právny režim ako pri zodpovednosti za škodu. V Obchodnom zákonníku nájdeme osobitné ustanovenia o primeranom zadostučinení v peniazoch v § 12 (neoprávnené používanie obchodného mena) a § 53 (ochrana proti nekalej súťaži). V porovnaní so zahraničnými právnymi úpravami, ktoré často odškodňujú aj iné, tzv. emocionálne ujmy, napr. duševné útrapy či psychický šok, sa javí legislatívne vymedzenie odškodňovania nemateriálnej ujmy príliš úzko.

V súvislosti s náhradou imateriálnej ujmy nemožno opomenúť rozhodnutie Európskeho súdneho dvora vo veci Simone Leitner vs. TUI Deutschland GmbH & Co. KG z 12. 3. 2002, ktorý rozhodoval o predbežnej otázke rakúskeho odvolacieho súdu týkajúcej sa výkladu článku 5 Smernice Rady 90/314/EEC o balíku cestovných, dovolenkových a výletných služieb o rozsahu náhrady škody spôsobenej neplnením alebo nedostatočným plnením záväzkov poskytovaných v balíku cestovných služieb. Konkrétne išlo o otázku, či má spotrebiteľ v prípade neplnenia alebo nedostatočného plnenia služieb poskytovaných v balíku cestovných služieb právo požadovať aj náhradu nemateriálnej ujmy. Žalobkyňa, ktorá sa počas dovolenky nakazila salmonelózou, žiadala od cestovnej kancelárie nielen náhradu bolestného, ale aj náhradu za stratu radosti z dovolenky, čo rakúske súdy zamietli s poukázaním, že takýto nárok nemožno podľa rakúskeho práva priznať. ESD však vo svojom rozhodnutí uviedol, že pojem musí byť vzhľadom na text a systém smernice a s prihliadnutím na jej účel interpretovaný tak, aby zahŕňal tiež ujmu na nemotných statkoch (vrátane psychickej ujmy) vyvolanú nesplnením či chýbnym splnením záväzku poskytovateľa služieb upravených smernicou.

5. Represívna funkcia zodpovednosti za škodu

V našom právnom poriadku, tak ako vo väčšine kontinentálnych jurisdikcií, zodpovednosť za škodu v súčasnosti neplní **represívnu funkciu**, čo je odôvodňované delením práva na verejné a súkromné. Represívna funkcia je ponechaná na verejné právo,²³ zásady súkromného práva majú iné ciele ako trestať. Napriek tomu sa v iných právnych poriadkoch, najmä v anglo-americkom právnom systéme, aj keď nie vo veľkej miere, uplatňuje aj repre-

nením vzhľadom na spôsobenú ujmu, uhrádza sa aj nemajetková ujma v peniazoch, ak nie je možné uspokojiť ju inak.

²³ PRUSÁK, Jozef. *Teória práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 2001, s. 221.

sívna funkcia, ktorá má v odôvodnených prípadoch trestať, ale aj pôsobiť preventívne a odstrašujúco.

Represívna náhrada škody (*punitive, resp. exemplary damages*) je mnohokrát označovaná za anomáliu, teda za niečo, čo sa vymyká tradičnému chápaniu účelu náhrady škody. Náhrada škody má podľa právnej doktríny primárne sledovať kompenzáciu škody, ktorú utrpel poškodený, a nevnašať do súkromného práva trestajúcu funkciu. Napriek tomu v anglo-americkom právnom systéme, aj keď nie bez polemík, sa táto funkcia uplatňuje dodnes.

Represívna náhrada škody má svoj pôvod v starovekých právnych poriadkoch, ako sú napríklad mezopotámsky Chammurapiho zákonník,²⁴ ktoré nerozlišovali medzi občianskoprávnymi a trestnoprávnymi sankciami. Sankcia uložená za spáchanie deliktu plnila funkciu náhrady škody a trestu zároveň. Postupne, ako sa právo začalo podľa rímskej tradície členiť na súkromné a verejné, vytratil sa tento inštitút z právnych poriadkov tých krajín, ktoré toto členenie nasledovali, a sankcie naberali reštitučný, reparačný a satisfakčný charakter. V krajinách radených do anglo-amerického právneho systému, kde sa striktné netrvá na takomto delení,²⁵ však tento inštitút nadobudol iné rozmery a používa sa dodnes, aj keď je pravda, že diskusie týkajúce sa existencie toho inštitútu neustávajú.²⁶

Samotný pojem *punitive damages* (v USA)/*exemplary damages* (Anglicko) pochádza z anglo-amerického právneho systému.²⁷ Tento pojem slúži na označenie takej náhrady škody, ktorej funkciou je popri kompenzácii aj represia, trest. Ide o odškodnenie, ktoré poškodenému súd nepriznáva v bežných veciach, ale len v prípadoch, ak konanie škodcu možno definovať ako obzvlášť závažné, zákerné a zlomyseľné. Spravidla je uloženie represívnej náhrady prípustné v prípadoch mimozmluvnej zodpovednosti za škodu a ak ide o úmyselné konanie. Okrem toho, takéto uloženie náhrady škody má odradiť prípadných škodcov od opakovania deliktu, čiže plní funkciu prevencie či odstrašenia (*deterrence*). Osobitne sa na túto funkciu poukazuje v súvislosti so zodpovednosťou za škodu spôsobenú chybným výrobkom, kde sa o-

²⁴ § 8 Chammurapiho zákonníka: „Kto ukradne kravu, ovcu, osla, prasa alebo kozu, zaplatí tridsaťnásobok, ak patrí bohu alebo súdu, a desaťnásobok, ak patrí slobodnému mužovi. Ak nemá zlodej čím zaplatiť, bude popravený.“

²⁵ Bližšie pozri: CARRINGTON, Paul. *Punitive Damages – The American Tradition Of Private Law*. HFR 2004, Beitrag 7.

²⁶ Bližšie pozri: KOZIOL, Helmut – WILCOX, Vanessa (eds.). *Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives*. Wien : Springer-Verlag, 2009, p. 2.

²⁷ Niekedy sa používa pojem „*systém common law*“, ktorý však nie je celkom presný, keďže common law predstavuje len časť (aj keď určujúcu) tohto systému. Bližšie k tomu: TÓTHOVÁ, M.. *Právna komparatistika: Veľké právne systémy*. 1. vyd. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 1999. s. 63.

čakáva, že hrozba represívnej náhrady škody odradí výrobcov od vedomého predaja takýchto výrobkov.

Právne poriadky kontinentálneho právneho systému, až na isté výnimky, nepripúšťajú uloženie represívnej náhrady škody. Hlavným dôvodom je najmä skutočnosť, že ak by bola náhrada škody priznaná poškodenému vyššia ako skutočná škoda, ktorú utrpel, došlo by na jeho strane k bezdôvodnému obohateniu, a tým k porušeniu základných princípov práva. Ďalším argumentom proti represívnej náhrade škody, najmä v prípade civilných deliktov, je obava, že by eventuálne mohlo dôjsť k porušeniu zásady *ne bis in idem*, ak by bol páchatel' deliktu potrestaný v súlade s administratívnoprávnymi či trestnoprávnymi normami.

Každá krajina patriaca do anglo-amerického právneho systému má vlastné pravidlá, ktorými sa spravuje priznanie represívnej náhrady škody. Preto nie je možné vytvoriť súhrn pravidiel, o ktorých by sa dalo povedať, že sú platné pre túto celú právnu kultúru. V článku teda v krátkosti predstavím podstatu a uplatňovanie represívnej náhrady škody v anglickom práve,²⁸ kde má jednak novodobá úprava represívnej náhrady škody svoj pôvod, a ktoré je jednou z členských krajín EÚ, a v procese prebiehajúcich pokusov o unifikáciu súkromného práva sa prihliada aj na ich stanovisko.

Represívna náhrada škody v anglickom práve

Ako som už uviedla, anglické právo umožňuje priznať represívnu náhradu škodu vo veciach mimozmluvnej zodpovednosti za škodu, teda ak ide o civilný delikt. Ekvivalentom civilného deliktu v našom ponímaní (aj keď právne normy tento pojem nepoužívajú) je v anglickom práve pojem *tort*. Pojem je odvodený od latinského slova „*tortum*“ a znamená delikt spáchaný medzi stranami súkromného práva. Zahŕňa tie delikty, ktoré vzniknú porušením povinnosti danej právom a nie zmluvou (*breach of contract*) a pre ktoré právo ustanoví opatrenie na nápravu, ktoré nemusí spočívať len v povinnosti nahraďiť škodu, ale aj v príkaze zdržať sa určitého konania. Tort je teda civilný delikt, ktorého následkom je zodpovednosť škodcu za tento delikt a povinnosť nahraďiť škodu, a to materiálnu, nemateriálnu či obidve v kombinácii, prípadne zastaviť nežiaduce konanie – pokiaľ trvá. Náhrada škody môže mať viacero foriem a jednou z nich je aj uloženie represívnej náhrady škody.

Novodobý pôvod represívnej náhrady škody nachádzame v anglickom práve v rozsudku z roku 1764 vo veci *Wilkes v. Woods*, keď sa síce ešte nepoužíva pojem *exemplary/punitive damages*, ale kde sudca v odôvodnení uviedol, že „cieľom náhrady škody by malo byť uspokojenie nároku poško-

²⁸ Ako anglické právo sa označuje systém práva uplatňovaný v Anglicku a vo Walese, nie v celej Veľkej Británii.

deného, potrestanie škodcu, odradenie od podobného zavrhnutiahodného správania v budúcnosti a vyjadrenie nesúhlasu súdu (poroty) so správaním škodcu“. Pojem *exemplary damages* sa začal používať až od 60. rokov 20. storočia, keď pojem použila Snemovňa lordov (House of Lords), ako súd najvyššej inštancie, v prípade *Rookes v. Barnard*,²⁹ v ktorom zároveň stanovil jasné pravidlá, kedy môže súd priznať represívnu náhradu škody. Ide o tri prípady:

- ak ide o škodu, ktorá vznikla v dôsledku svojvoľného, protiústavného alebo utláčajúceho konania vládnych zamestnancov (*servants of the government*),
- keď obžalovaný úmyselne spočítal, že výsledný zisk môže byť vyšší ako prípadná náhrada škody,
- ak tak výslovne ustanoví zákon.

Súdca Devlin po exkurze prípadov, keď anglické súdy represívnu náhradu škody od roku 1764 priznali, tento výber odôvodnil tým, že ide o „skupinu prípadov, v ktorých priznanie exemplárnej náhrady škody môže slúžiť užitočnému účelu uplatňovania sily práva, a tak poskytnúť praktické ospravedlnenie pre pripustenie princípu, ktorý by mal logicky patriť do trestného práva, do práva občianskeho“. ³⁰ Napriek tomu, že všeobecne sa v právnej vede uvádza, že anglo-americký právny systém netrvá na striktnom delení práva na súkromné a verejné, predsa len badať, že súdy na toto členenie prihliadajú.

Priznanie represívnej náhrady škody súdom stále zostáva možnosťou a nie povinnosťou, a preto, aj keď žalobca preukáže, že vec patrí do jednej z troch kategórií vymedzených v *Rookes v. Barnard*, je na uvážení súdu, či uloženie represívnej náhrady škody je v danom prípade vhodné. Preto musia byť musia byť na jej uloženie splnené aj ďalšie podmienky³¹:

- ak prípad spadá pod tzv. *if, but only if test* (vtedy, a iba vtedy) – represívnu náhradu škody možno priznať, ak náhrada škody priznaná za skutočne spôsobenú ujmu je nedostatočná na potrestanie žalovaného, na odradenie iných od páchania takého deliktu a na vyjadrenie nesúhlasu súdu s konaním škodcu; tento test zároveň vyjadruje skutočnosť, že trestanie delikventa takýmto spôsobom je krajným riešením (*ultima ratio*),
- ak je poškodený obeťou trestuhodného konania škodcu – ako vysvetľuje Lord Devlin: „bolo by absurdné priznať takú náhradu škody žalobcovi,

²⁹ *Rookes v. Barnard* [1964], Dostupné na: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1964/1.html>.

³⁰ Tamtiež, s. 38.

³¹ *The Law Commission Report: Aggravated, Exemplary and Restitutionary Damages*, 1996. Dostupné na: <http://www.lawcom.gov.uk/docs/lc247.pdf>, s. 65.
GOTANDA, John. Punitive Damages: A Comparative Analysis. *Columbia Journal of Transnational Law* 42 (2004): 403.

ktorý vôbec neutrpel ujmu [nedotklo by sa ho] utláčateľským konaním žalovaného, len preto, aby potrestal žalovaného za zisk“ – ide o prípady, ak by konaním žalovaného bol okrem žalobcu poškodený aj niekto tretí,

- ak už bol žalovaný potrestaný za svoje správanie v trestnom alebo disciplinárnom konaní, súd by ho nemal znovu trestať uložením represívnej náhrady škody,
- existencia viacerých poškodených môže obmedziť uloženie represívnej náhrady škody z dôvodu, že nebude možné rozdeliť sumu medzi poškodených, najmä ak nie sú všetci známi alebo ak nie všetci boli vystavení svojvoľnému, protiústavnému alebo utláčajúcemu konaniu,
- ak žalovaný konal v dobrej viere, represívna náhrada škodu nemusí byť oprávnená,
- ak poškodený vyvolal konanie, ktorým bola spôsobená, alebo prispel k takému konaniu, represívna náhrada škodu nemusí byť oprávnená.

Ďalej platí, že súd alebo porota môže priznať represívnu náhradu škody len v prípade, ak o to žalobca (poškodený) výslovne požiadá. Nie je možné, aby bola priznaná z vlastného podnetu súdu, a to ani vtedy, ak sú splnené podmienky na jej uloženie a jej uloženie by súd považoval za potrebné.

Keďže pre anglickú právnu úpravu platí, že zodpovednosť za škodu delí na zmluvnú a mimozmluvnú, priznanie represívnej náhrady škody je prípustné iba v prípadoch mimozmluvnej zodpovednosti (*torts*) a úmyselného konania na strane žalovaného. Napriek tomu, že v exemplárna náhrada škody je súčasťou anglického práva už viac ako 200 rokov, v anglických právnych kruhoch stále pretrvávajú diskusia, či ju v právnom poriadku ponechať, a ak áno, tak v akej podobe.³² Možno prekvapujúco, ale prvé miesto argumentov proti represívnej náhrade škody patrí zamieňaniu funkcií trestného a civilného práva. Kritici ďalej považujú ukladanie represívnej náhrady škody za nepredvídateľné a nekontrolovateľné, pretože mnoho z vyššie uvedených rozhodných faktorov je príliš subjektívnych. Rovnako je podrobené kritike rozhodovanie takýchto sporov porotou, aj keď v súčasnosti porota môže v civilných prípadoch rozhodovať, len ak ide o podvod (*fraud*), ohováranie a nactiutfrhanie (*defamation – libel and slander*), krivé obvinenie (*malicious prosecution*) a protiprávne pozbavenie osobnej slobody (*false imprisonment*).³³ Ďalšími argumentmi proti sú nezaslúžený zisk na strane poškodeného a príliš vysoké sumy represívnej náhrady škody.

Naproti tomu zástancovia represívnej náhrady škody argumentujú, že skutočná náhrada škody je často nedostatočná, a preto neposkytuje primeranú

³² Bližšie pozri: *The Law Commission Report: Aggravated, Exemplary and Restitutionary Damages*. Dostupné na: <http://www.lawcom.gov.uk/docs/lc247.pdf>.

³³ Supreme Court Act 1981, § 69.

ochranu dôležitým právam a právom chráneným záujmom a tiež je účinnou prevenciou takto potrestaného konania. Tiež poukazujú na to, že represívna náhrada škody predstavuje účinnú metódu súkromného presadzovania práva, a na argument nepredvídateľnosti odpovedajú, že ak by bola výška náhrady škody predvídateľná, stratila by význam odstrašujúca funkcia zodpovednosti za škodu. Ďalším argumentom zástancov represívnej náhrady škody je posilnenie vymožitelnosti práva (*law enforcement*), pretože bez priznania represívnej náhrady škody by mnoho poškodených nevznieslo svoje nároky na súde. Ak však svoje nároky uplatnia, prispievajú tak k uplatňovaniu práva.

Represívna náhrada škody vo vzťahu ku „kontinentálnej“ Európe

Väčšina krajín EÚ sa radí do kontinentálneho právneho systému a ich právne poriadky pojem represívnej náhrady škody nepoznajú³⁴, a preto ich nie je možné priznať v súdnych sporoch o náhradu škody. Na druhej strane, rozvoj medzinárodného obchodu a následne aj medzinárodných obchodných sporov či iných súkromnoprávných vzťahov a sporov spôsobuje, že sudcovia na súdoch európskych krajín pri rozhodovaní sporov s medzinárodným prvkom musia riešiť prípady, ak je rozhodným právom *common law*, žalobca žiada a rozhodný právny poriadok umožňuje priznať represívnu náhradu škody. To isté platí o uznávaní a následnom výkone cudzích rozhodnutí, ktoré represívnu náhradu škody priznávajú.

Ak nastane takáto situácia vo vzťahu k niektorému členskému štátu EÚ, legislatíva EÚ umožňuje riešiť takúto situáciu s poukázaním na výhradu verejného poriadku, teda súd či iný orgán príslušný vo veci rozhodnúť, odmietne priznať represívnu náhradu škody či uznať také cudzie rozhodnutie s poukázaním, že by to bolo v rozpore s domácim verejným poriadkom.

Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (ES) č. 864/2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (RÍM II), dokonca výslovne v Preambule odsek 32 ustanovuje, že „... Verejný záujem odôvodňuje, aby v mimoriadnych prípadoch súdy členských štátov mohli uplatniť výnimky založené na verejnom poriadku a imperatívnych normách. Najmä uplatnenie niektorého ustanovenia právneho poriadku štátu určeného podľa tohto nariadenia, ktoré by malo za následok spôsobenie priznania nekompenzačnej exemplárnej alebo represívnej náhrady škody, možno v závislosti od okolností prípadu a právneho poriadku členského štátu súdu konajúceho vo veci považovať za uplatnenie v rozpore s verejným poriadkom (*ordre public*) štátu konajúceho súdu.“

³⁴ Výnimkou možno bude Francúzsko, pretože je navrhované revidované znenie Code Civil ustanovenia, ktoré sledujú aj iné ako kompenzačné účely, najmä represívne pôsobenie na škodcu.

Ak nastane takáto situácia vo vzťahu k štátu nepatriacemu do EÚ, riešenie bude spravidla rovnaké, len sa bude odvolávať na ustanovenia vnútroštátnych noriem medzinárodného práva súkromného či medzinárodných zmlúv upravujúcich rozhodné právo, pretože výhrada verejného poriadku je zakotvená aj v týchto právnych normách. Európska únia vo svojej legislatíve tiež uvažovala o zavedení represívnej náhrady škody, ak bola škoda spôsobená porušením súťažného práva.³⁵ Po pripomienkovaní zo strany členských štátov však v následne vydanéj Bielej knihe (2008) Európska komisia uvádza, že na základe žaloby možno priznať len náhradu skutočne utrpenej škody, ktorá zahŕňa aj ušlý zisk.

Záver

Pre súčasný vývoj práva a právnej vedy je príznačné, že v dôsledku prebiehajúcej globalizácie nie je možné, aby sa právny poriadok štátu vyvíjal izolovane, bez vplyvov iných právnych kultúr. Výsledkom tejto skutočnosti je, že aktuálne prebieha v európskom priestore mnoho diskusií týkajúcich sa unifikácie európskeho súkromného práva. Výsledkom práce viacerých pracovných skupín zložených z popredných európskych akademikov, ktorí sa unifikáciou súkromného práva dlhodobo zaoberajú, je zostavenie niekoľkých dokumentov, ktorých výsledkom je formulovanie jednotných princípov tak zmluvnej, ako aj mimozmluvnej zodpovednosti za škodu. Aj keď žiadny z dokumentov nie je zatiaľ právne záväzný, minimálne slúžia ako inšpirácia v rámci národných kodifikácií. Aj v oblasti zodpovednostných vzťahov nemožno túto skutočnosť ignorovať či opomenúť pri príprave nových či zmene súčasných právnych noriem.³⁶ Zákonodarca by mal reflektovať aj na jednotlivé funkcie právneho inštitútu zodpovednosti za škodu a tomu podriaďiť celú právnu úpravu zodpovednostných vzťahov. Nestačí len konštatovať, že náhrada škody má plniť preventívnu, reparačnú či reštitučnú funkciu, ale je nutné dbať na to, aby tieto funkcie boli aj naplnené, nielen deklarované.

³⁵ Európska komisia – Zelená kniha – *Žaloby o náhradu škody pre porušenie anti-trustových pravidiel*. 2005.

³⁶ Aj Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva, ktorý vypracovala rekodifikačná komisia pod vedením jej predsedu prof. Lazara, hovorí, že „*pokiaľ ide o tzv. súkromné iniciatívy, akými sú UNIDROIT – zásady medzinárodných obchodných zmlúv, Princípy európskeho zmluvného práva (PECL), Princípy európskeho deliktúálneho práva (PETL), prípadne ďalšie, i keď sú právne nezáväzné, pochopiteľne, ovplyvňujú tvorbu slovenského OZ ako veľmi dôležité skúsenostné závery zovšeobecňujúce poznatky na celoeurópskej úrovni. V nich obsiahnuté fundamentálne zásady i niektoré základné pravidlá sa vhodným spôsobom priamo premietnu do príslušných ustanovení nového kódexu najmä pri tvorbe zmluvného práva a práv na náhradu škody.*“

Recenzent: JUDr. Marek Števček, PhD.

DUFALOVÁ, Lenka. Functions of liability for damage. In: *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 2, 2010, No. 4, p. 94-106.

The article deals with functions of liability for damage in civil law. Main part of the article deals with functions of civil liability in Slovak law, which are usually known as prevention (deterrence), compensation and satisfaction. Important part of the article deals with special function of civil liability that is punitive function, unknown in most of the civil-law countries. On the other hand, exemplary damages are well-known in common law countries where they exist for quite a long time. The article also tries to explain functioning of exemplary damages in English law and to show reasons why it is not possible to award exemplary damages in most of the civil-law countries.